

УДК 37.037

ВИХОВНІ МОЖЛИВОСТІ ХУДОЖНЬОЇ КУЛЬТУРИ ТА МИСТЕЦТВА У ДУХОВНОМУ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТІВ

О.І. Іванова

Духовна культура розглянута як основна частина загальної культури людини. Автор підкреслює, що без формування емоційно-чуттєвої сфери, де мистецтво посідає значне місце, неможливо збагатитись духовно, досягти високої духовної культури, яка нерозривно пов'язана з естетичною культурою і виступає як здатність та вміння людини емоційно сприймати й оцінювати явища життя та мистецтва, перетворювати навколишній світ й саму себе за законами краси. У статті розкрита важливість художньої культури та мистецтва, особливості естетичного впливу на виховання духовної особистості в вищих навчальних закладах. Автором визначені умови впровадження художньої культури та мистецтва як засобів естетичного середовища для духовного розвитку студентської молоді у вищих навчальних закладах.

Ключові слова: художня культура, духовний розвиток особистості, мистецтво, естетичне середовище, естетична культура, естетичне виховання, навчально-виховна діяльність.

Художнє виховання студентської молоді у вищих навчальних закладах є складовою частиною естетичного виховання, це формування засобами мистецтва естетичного сприймання, розвиток художньо-творчих здібностей людини в різноманітних галузях мистецтва, потреби вносити в життя прекрасне. Метою художнього виховання є розвиток інтересу до мистецтва, формування вміння сприймати, розуміти та оцінювати твори мистецтва, естетичної свідомості тощо [12].

Естетичне виховання як теорія і процес є частиною педагогічної практики і науки, однією з галузей, що має певну регулятивну функцію у формуванні людини. Виховуючи естетичне почуття, воно виробляє в неї імунітет проти потворних явищ. Взаємозв'язок морального й естетичного виховання, можливість використання естетичних засобів для закріплення і посилення моральних якостей людини вимагають особливої уваги до тих сфер діяльності, в яких етичне і естетичне найбільш тісно пов'язані. Однією з таких сфер людської діяльності є мистецтво, що відбиває дійсність у її людській, соціальній значущості.

Вплив мистецтва ми можемо розглядати як одну з найважливіших складових частин естетичного виховання. Мистецтво – найдавніша і найважливіша форма естетичного освоєння та перетворення дійсності. Значення мистецтва визначається в першу чергу тим, що воно формує ставлення людини до життя, її громадянські та людські якості. Мистецтво – людинознавство і за своїм предметом, і засвоєно суспільною роллю.

Без формування емоційно-чуттєвої сфери, де мистецтво посідає значне місце, неможливо збагатитись духовно, досягти високої духовної культури, під якою ми розуміємо оволодіння особистістю загальнолюдськими та національними цінностями, засвоєння соціокультурного досвіду людства.

Духовна культура є невід'ємною і, на наш погляд, основною частиною загальної культури людини. Духовно збагачена людина відзначається вмінням слухати й розуміти іншого, співчувати, прагнути допомогти, радіти разом з іншими, пізнавати, відчувати й створювати прекрасне, робити добро.

Духовна культура нерозривно пов'язана з естетичною культурою і виступає як здатність та вміння людини емоційно сприймати й оцінювати явища життя та мистецтва, перетворювати природу, навколишній світ й саму себе за законами краси. Показником розвиненості естетичної культури особистості є розвиненість емоційно-естетичного сприйняття, естетичні смаки та інтереси, естетичні творчі здібності, усвідомлення естетичних аспектів усіх видів діяльності людини, рівень художньо-образного мислення.

Спілкування з мистецтвом і художня творчість завжди відігравали важливу роль у духовному розвитку особистості, народжуючи благородні і звеличені почуття, спонукаючи людину до добрих справ.

Усе це свідчить про величезну роль мистецтва у формуванні світогляду індивіда в його власне культурній якості, а виходить, і в процес культурного розвитку особи взагалі. Тривалий час, на жаль, ця роль недооцінювалася і зводилася в основному до допоміжного засобу ілюстрування різних теоретичних світоглядних принципів. Зараз же з усією певністю можна стверджувати, що без спілкування з мистецтвом не «окультурюється» такий важливий функціональний елемент, як людські почуття. А без них ніякий культурний досвід не перетвориться у внутрішній досвід людини [13].

Про важливе значення художньої культури у розвитку духовної особистості ми зустрічаємо у працях В.С. Біблера, В.В. Ванслова, Л.С. Виготського, М.С. Кагана, М.І. Киященка, Н.М. Якобсона та ін. Основні положення виховання учнівської молоді засобами різних видів мистецтва ми знаходимо у психологів (І.С. Кон, Ю.П. Крупник, О.М. Леонт'єв, Б.С. Мейлах та ін.), в педагогічних дослідженнях (В.Г. Бутенко, Д.Б. Кабалецький, В.О. Кан-Калік, С.В. Квятковський, Л.Г. Коваль, Г.П. Шевченко та ін.), в яких підкреслюється, що твори мистецтва збагачують особистість прикладами високого гуманізму, розвивають в них морально-естетичне ставлення до світу.

У наш час цінність мистецтва, художньої культури як засобу виховання й освіти підвищується у зв'язку з необхідністю відродження та оновлення духовного життя суспільства. В.С. Біблер, Ю.У. Фохт-Бабушкін, Б.В. Раушенбах та інші філософи й соціологи підкреслюють, що мистецтво цілісно впливає на духовний світ особистості, її інтелектуальну, емоційно-чуттєву та емоційно-вольову сфери, формування світогляду. Кожний з видів мистецтва, впливаючи на душу людини в цілому, торкається різних її струн. І в цьому розумінні кожний з видів мистецтва незамінний.

За наявності різноманітних праць з естетичного виховання

студентів можна визначити відсутність узагальнюючих наукових праць стосовно цього питання, зокрема виховних можливостей художньої культури та мистецтва у духовному розвитку особистості студента, що і зумовило вибір теми статті.

Мета статті – визначити виховні можливості художньої культури та мистецтва у духовному розвитку особистості студента в системі виховної роботи вищих навчальних закладів.

Відповідно до поставленої мети були визначені такі завдання:

1. Розкрити важливість художньої культури та мистецтва, особливості естетичного впливу на виховання духовної особистості у вищих навчальних закладах.
2. Визначити умови впровадження художньої культури та мистецтва як засобів естетичного середовища для духовного розвитку студентської молоді у вищих навчальних закладах.

Сучасне українське мистецтво має і складові: мистецтво, створене українцями на території України, та мистецтво, створене українцями в цілому світі. Сучасне мистецтво в Україні є полінаціональним. Воно складається із сучасного мистецтва, створеного українськими митцями, та сучасного мистецтва, створеного митцями всіх національностей. Як правило, маргінальність української еліти не дозволяє правильно розставити акценти і сформулювати засади національної культурної політики, а загальна віртуалізація суспільної свідомості ще більше ускладнює це питання.

Інформація, яку подає людині мистецтво, інакше організована, ніж, скажімо, у сфері наукового знання. Матеріалом для художнього образу в різних мистецтвах виступають різні речі. Література творить художній образ зі слова, яке може закарбувати все, що є в свідомості людини, як її емоції, так і її думки. Можна "малювати словом" (чорна хмара), можна одержувати з нього музику (ритм вірша), а можна й грати закладеною в слові думкою (сюжет у детективі). Образотворчі мистецтва беруть за основу для образу лінію, колір, фактуру матеріалу (бронза, мармур тощо). Музика організовує звуки за певним ритмом, тональністю тощо. Одні мистецтва можуть подавати образ у живій плинності (музика, література), інші – статично (живопис).

Існує певна система мистецтв: *художня література, образотворче мистецтво та музично-театральне мистецтво* (видовища). Художня література у свою чергу поділяється за способом творення образу на такі роди й види: *епос, лірика, драма*.

Образотворчі мистецтва – це живопис, скульптура й архітектура. Музично-театральне мистецтво, природно, поділяється на сфери *музики й театру*. Нині розважально-естрадне мистецтво посідає в масовій свідомості головне місце. До цього долучилися такі могутні чинники, як *кіно й телебачення*, які впливають завдяки технічним можливостям на дуже широку аудиторію. Здається, що класичні література або живопис втрачають свої позиції під натиском цих форм. Але насправді не буває жодного шоу чи навіть концерту без певного літературного сценарію, а оформлення видовища доручається людям, які мають відповідну художню освіту.

Нарешті, значна роль прикладного (ужиткового) мистецтва, яке оздоблює предмети побуту, одяг, автомобілі тощо (дизайн). Воно чи не найважливіше для основної маси людей – не всі регулярно ходять до бібліотеки, на вернісажі, театральні прем'єри тощо, але одяг чи біжутерію всі добирають дбайливо.

Для сприйняття мистецтва характерним є феномен “вживання” чи “співпереживання”, при якому реципієнт напівсвідомо ставить себе на місце героя, палко співчуває йому. Збагатившись знаннями чужого життя, знаннями характерів та долі, схожих чи несхожих на ті, що навколо нас сьогодні, людина починає глибше розуміти причини поведінки інших й правильніше оцінювати людей, саму себе та свої власні вчинки.

Проблема сьогодні полягає в тому, що крім цілеспрямованої роботи педагогів, на свідомість студентів класичного університету у той же час впливає велика кількість різних, нерідко взаємовиключних, джерел масової інформації, мікро- і макросередовища. Тому саме знанням, які акумулюють в собі кращі традиції людства, відтворені у різних видах мистецтва минулого й сучасного, належить пріоритетне місце у реабілітації духовності й формуванні морально-естетичних якостей нового покоління, його духовної культури.

Процес виховання духовної особистості ніколи не закінчується, постає відкритою системою. Однак період студентства є вирішальним етапом цього процесу, в якому йде процес професійного становлення та загальнокультурного розвитку особистості. *В умовах ступеневої освіти в Україні університети є майстернями духовності особистості, бо вони відтворюють духовні форми буття і наповнюють їх естетичним та культурним смислом.* Духовна людина з високим рівнем культури і естетичного сприйняття світу є результатом професійного навчання і особистісної праці над собою.

Сучасне студентство значною мірою сприяє формуванню в суспільстві людини культури, залученню населення до вищих художніх і естетичних цінностей. На основі аналізу соціологічної та психолого-педагогічної літератури можливо виділити основні специфічні риси студентського віку на нинішньому етапі: криза ціннісних орієнтацій молоді в умовах економічної та політичної нестабільності суспільства; руйнування духовності молоді внаслідок наростаючого інформаційного впливу електронних засобів масової інформації; відсутність захисних механізмів від реалій сучасного буття; дегуманізація духовності молоді. Психологічні особливості студентського віку зумовлюють уразливість екзистенціальної сфери у порівнянні із старшим поколінням. Молодь більш болісно реагує на несправедливість, брутальність, усе те, що руйнує її особистісну гідність. З іншого боку, саме внаслідок вікової гнучкості дуже швидко виробляє захисні механізми, на негативні впливи відповідає замкнутістю, байдужістю, нігілізмом та цинізмом оцінок.

У процесі виховання духовної особистості мистецтво має особливу значимість. Твори мистецтва, завдяки своїм художньо-зображувальним засобам, являють нескінченність, повноту, витонченість самого факту життя, існування Всесвіту. Основним джерелом, завдяки якому мистецтво може проникнути у сферу духовності, є переведення художніх цінностей у внутрішній світ особистості. У мистецтві сконцентровані загальнолюдські програми спілкування й міжособистісної взаємодії. Образи і стани, що репрезентуються у художніх творах, спрямовані на суб'єктивність, у зв'язку з чим перед «обличчям» художнього

твору можна відчувати біль, каяття совісті, необхідність що-небудь змінити в собі та ін. Таким чином, у процесі виховання духовної особистості студентів класичного університету слід враховувати такі функції мистецтва: естетична, аксіологічна, культурно-адаптаційна, комунікативна. Мистецтво сприяє формуванню одухотвореного поетичного образу морального ставлення до світу, яке проявляється як узагальнений «образ дії», як норма поведінки. Ця ідея спирається на діяльнісний принцип у розвитку особистості і психіки, розроблений О. Леонтьєвим.

Мистецтво – це особливий тип естетичного світосприйняття митця, творця мистецтва. Мистецтво задає програму життєвої мети широкого кола людей, споживачів мистецтва – дивитися на світ очима художника. Специфічною особливістю мистецтва є мислення в образах, умовність, асоціативність, метафоричність, ідеалізація явищ людського буття і самої людини. Образ світу і образ людини в мистецтві представлено світорозумінням, світосприйняттям митця, який адресує їх споживачам у виді художньої продукції, що активізує роботу душі, приховані в ній рухи до добра, засудження зла.

У загальному розумінні *естетичне* виховання – значно ширше поняття, яке включає в себе і *художнє*, що окреслене у педагогіці як цілеспрямований процес впливу на учнів засобами мистецтва для формування розуміння прекрасного, любові до мистецтва, вміння одержувати від нього насолоду [3].

Таким чином, без мистецтва важко уявити естетичне виховання та естетичну підготовку майбутнього фахівця взагалі, без нього естетичне виховання фактично неможливе, у формуванні естетичної культури воно відіграє виняткову роль. Значимість цього можна пояснити тим, що мистецтво відображає людину, її працю, надії, мораль, природу, дійсність, воно є найбільш впливовим вихованням естетичних, художніх смаків та інших форм естетичного пізнання.

Мистецтво зображує події, факти, бажання у художній формі, а отже, активніше впливає на чуттєву та емоційну сфери людини, без яких важко реалізувати завдання з естетичного виховання. Тому розвинена естетична культура неможлива без спілкування з мистецтвом, яке дозволяє особистості усвідомити

свої естетичні здібності й відкриває необмежені можливості для їх удосконалення. З іншого боку, саме спілкування з мистецтвом передбачає певний рівень розвитку естетичної культури, без якої твори мистецтва сприймаються як картинки зі схожими предметами, цікаві історії тощо.

Естетична культура майбутнього фахівця передбачає певний рівень художньої та естетичної освіти. Естетично і художньо освічена людина здатна визначатися у своїх почуттях, смаках, формувати їх, удосконалювати і спрямовувати.

У процесі навчально-виховної діяльності мистецтво виконує важливу дидактичну функцію, воно ефективно впливає на почуття, емоції, актуалізує навчальну діяльність; йому також належить важлива культурно-соціальна функція, яка тісно пов'язана з проблемою вільного часу студентів та учнівської молоді: заповнюючи вільний час молодих людей, мистецтво насичує його естетично цінним змістом. В умовах науково-технічного прогресу мистецтво виконує ще одну важливу функцію: допомагає зняти напруження, розслабитися. Задовольняючи духовні потреби, мистецтво переносить людину в особливий світ емоцій, переживань і почуттів.

Мистецтво у системі формування естетичної культури є єдиним і неповторним джерелом пізнання характерних рис духовного життя кожної епохи, його колориту, обличчя тощо. За допомогою мистецтва особистість одержує різноманітні знання та інформацію про життя, побут, культуру людини у різні часи, про навколишній світ, природу, розвиток суспільства тощо

На даному етапі роботи виникає необхідність створення умов впровадження складників художньої культури та мистецтва, для духовного розвитку особистості студентів. У цьому напрямку будуть досліджуватися такі питання:

1. Ознайомитися з методиками і формами організації навчально-виховної роботи, спрямованої на впровадження художньої культури та мистецтва для духовного розвитку студентів.
2. Набути практичних навичок складання програм, розробок навчально-виховних заходів із естетизації

вузівського середовища засобами художньої культури та мистецтва.

Література

1. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія: Підручник. – Київ: Либідь, 1998. – 560с.
2. Аристова Л. Естетичне ставлення до мистецтва: теоретичні підходи// Мистецтво та освіта, №3, 2007. – С.18-22.
3. Баталіна А.Я. Некоторые категории системы эстетического воспитания// Вісник ЛДПУ імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. - №11(55), 2002. - С.85-88.
4. Вагнер Р. Музыка будущего// Вагнер Р. Избранные работы. – М.: Искусство, 1978. – С.494-539.
5. Выготский Л.С. Психология искусства. – М.: Педагогика, 1987. – С.9.
6. Жукова О.А. Теория творчества и современное образование// Искусство и образование, 2006, №3. – С.4-25.
7. Комарова А.Н. Эстетическое воспитание студентов. – Львов: Вища школа, 1984. - 160с.
8. Кузьмінський А.І. Педагогіка вищої школи: Навч.посіб. – К.:Знання, 2005. – 486с.
9. Левчук Л.Т., Оніщенко О.І. Основи естетики: Навч.посіб. –К.:Вища школа, 2000. – 271с.
10. Масол Л.М. Зміст загальної мистецької освіти в Україні й за рубежом// Педагогіка і психологія, 2001, №3-4. – С.69-79.
11. Михайлова Л.М. Навчально-виховні можливості художньої культури світу в естетичному вихованні учнівської молоді// Освіта на Луганщині, 1999, №2(11). – С.62-65.
12. Український педагогічний словник. – Київ: Либідь, 1997. – 376с.
13. Хальдун Бані Ісса. Роль мистецтва у вихованні у студентської молоді естетичної картини світу// Вісник ЛДПУ імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. - №11(55), 2002. - С.92-95.
14. Шевченко Г.П. Естетична свідомість в структурі духовної культури особистості// Вісник ЛДПУ імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. - №11(55), 2002. - С.5-6.
15. Щербань П. Формування духовної культури особистості// Рідна школа. - 1999. - № 7-8. - С.28-29.
16. Яновський М.І. Психологічний вплив мистецтва на людину//Практична психологія та соціальна робота, 2005, №4. – С.19-22.

Духовная культура рассмотрена как основная часть общей культуры человека. Автор подчеркивает, что без формирования эмоционально-чувственной сферы, где искусство занимает значительное место,

невозможно обогатиться духовно, достигнуть высокой духовной культуры, которая неразрывно связана с эстетической культурой и выступает как способность и умения человека эмоционально воспринимать и оценивать явления жизни и искусство, преобразовывать окружающий мир и самого себя по законам красоты. В статье раскрыта важность художественной культуры и искусства и особенности эстетического влияния на воспитание духовной личности в высших учебных заведениях. Автором определены условия внедрения художественной культуры и искусства как средств эстетической среды для духовного развития студенческой молодежи в высших учебных заведениях.

Ключевые слова: художественная культура, духовное развитие личности, искусство, эстетическая среда, эстетическая культура, эстетическое воспитание, учебно-воспитательная деятельность.

Spiritual culture is examined as the basic part of the general culture of the person. The author underlines that without formation of emotional and sensual sphere where art occupies an important place, it is impossible to be enriched spiritually, to reach the high spiritual culture, which is inseparably linked with aesthetic culture and acts as ability and skills of the person, to perceive and estimate emotionally the phenomena of life and art, to transform world around and oneself under the laws of beauty. The article discloses importance of the artistic culture and art and features of aesthetic influence on spiritual personality development in higher educational institutions. The author defines conditions of artistic culture and art introduction as means of the aesthetic environment for spiritual development of student youth in higher educational institutions.

Keywords: artistic culture, spiritual development of man, art, aesthetic environment, aesthetic culture, aesthetic education, educational activity.

Иванова Олена Іванівна – асистент кафедри педагогіки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ, Україна)

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор
Г.П. Шевченко